

INGLIZ TILINI O'RGATISHDA PROMPT METODOLOGIYASINING YOSHGA MOS ILMIY-METODIK MODEL (7, 17 VA 27 YOSH MISOLIDA)

Mualliflar: A.A.Ganiyev¹, A.E.Roxataliyev²

Affiliyatsiya: Xalqaro Nordik universiteti, Sanoatni boshqarish va raqamli texnologiyalar kafedrasida katta o'qituvchisi¹, Xalqaro Nordik universiteti, Kompyuter injiniring yo'nalishi talabasi²

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19662175>

ANNOTATSIYA

Mazkur ilmiy tadqiqotda ingliz tilini o'rgatishda prompt metodologiyasining yosh xususiyatlariga asoslangan ilmiy-metodik modeli ishlab chiqildi va nazariy jihatdan asoslandi. Tadqiqot 7, 17 va 27 yoshdagi o'rganuvchilar kesimida psixologik, kognitiv va ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda olib borildi. Har bir yosh bosqichi uchun mos prompt turlari, ularning didaktik funksiyasi hamda ta'lim samaradorligiga ta'siri ilmiy manbalar asosida tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: prompt metodologiyasi, ingliz tilini o'qitish, differensial yondashuv, yosh xususiyatlari, kommunikativ kompetensiya, andragogika, vazifaviy yondashuv (Task-based learning) raqamli ta'lim texnologiyalari.

KIRISH

Sun'iy intellekt, avvalo, o'qituvchi va o'quvchi uchun qulay yordamchi vosita sifatida qaralishi kerak. Shuningdek, sun'iy intellekt individual yondashuvni kuchaytiradi. Har bir o'quvchining bilim darajasi, qiziqishi va o'zlashtirish tezligiga mos topshiriqlarni ishlab chiqish imkoniyati mavjud. Mutaxassislar fikricha, sun'iy intellektni ta'lim jarayonidan cheklash emas, balki uni oqilona boshqarish va to'g'ri pedagogik yo'naltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ingliz tilini o'rgatishda prompt metodologiyasining yosh xususiyatlariga asoslangan ilmiy-metodik asoslarini aniqlash, 7, 17 va 27 yoshdagi o'rganuvchilar kesimida uning didaktik imkoniyatlarini tahlil qilish hamda sun'iy intellekt vositalari bilan integratsiyalashgan holda samarali qo'llash bo'yicha nazariy xulosalar ishlab chiqishdan iborat. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, prompt nafaqat didaktik vosita, balki sun'iy intellekt bilan samarali muloqotni ta'minlovchi kognitiv boshqaruv mexanizmi sifatida ham qaralmoqda. Promptning strukturaviy elementlari (rol, kontekst, vazifa va natija formati) ta'lim jarayonida o'quv faoliyatini aniq yo'naltirish imkonini beradi. Shu bilan birga, "post-prompting" yondashuvi o'quvchilarda reflektiv fikrlashni rivojlantirib, o'z natijalarini tahlil qilish va takomillashtirish kompetensiyasini shakllantiradi.

Asosiy qism: Bugungi globallashtirish sharoitida ingliz tili xalqaro muloqot, ilmfan, texnologiya va biznes sohalarida asosiy vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bois, ingliz tilini samarali o'rgatish masalasi zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Til o'rgatish jarayonida yosh xususiyatlarini hisobga olish zarurati ko'plab tadqiqotchilar tomonidan asoslab berilgan (Harmer, 2007; Brown, 2007). Prompt metodologiyasi deganda o'quvchini ma'lum kommunikativ yoki

kognitiv faoliyatga yo'naltiruvchi, aniq va tizimli tuzilgan ko'rsatmalar majmui tushuniladi. Zamonaviy ilmiy yondashuvlarda prompt muhandisligi mustaqil boshqaruv parametri sifatida qaraladi. U semantik mazmun, vizual atributlar, uslubiy komponent va kontekstual cheklovlar kabi elementlardan tashkil topgan murakkab tizimni ifodalaydi. Ushbu komponentlarning uyg'unligi ta'lim jarayonida yaratiladigan natijaning aniqligi va samaradorligini belgilaydi. Ushbu metod o'quv jarayonida faol ishtirokni ta'minlaydi, mustaqil fikrlashni rag'batlantiradi hamda kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi.

Prompt metodologiyasi kommunikativ yondashuv nazariyasi (Richards & Rodgers, 2014), sotsiomadaniy yondashuv (Vygotsky, 1978) hamda tabiiy o'zlashtirish nazariyasi (Krashen, 1982) bilan uzviy bog'liqdir. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasiga ko'ra, o'quvchi murakkab vazifalarni malakali ko'mak orqali bajarish jarayonida yangi bilimlarni egallaydi. Promptlar ana shu pedagogik ko'mak vazifasini bajaradi. Krashenning "comprehensible input" nazariyasiga ko'ra, tilni o'zlashtirish mazmunli va tushunarli kirish materialini orqali amalga oshadi (Krashen, 1982). Promptlar mazkur jarayonda til materialini tushunarli va kontekstual shaklda taqdim etishga xizmat qiladi. Ellis (2008) ta'kidlaganidek, ikkinchi tilni o'rganish jarayoni kognitiv qayta ishlash bilan bog'liq bo'lib, vazifaga yo'naltirilgan topshiriqlar tilni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Prompt metodologiyasi aynan vazifaviy yondashuv bilan uyg'unlashadi.

7 yoshdagi o'rganuvchilar uchun prompt metodologiyasi

Boshlang'ich yosh davrida bolalarning til o'rganish jarayoni tabiiy, intuitiv va taqlidga asoslangan bo'ladi. Harmer (2007) yosh o'quvchilar uchun vizual va harakatli faoliyatlarning ustuvorligini ta'kidlaydi. Shu sababli promptlar qisqa, sodda va ko'rgazmali bo'lishi zarur.

Masalan:

- "Listen and repeat."
- "Look and point."
- "Say the word."
- "Stand up if you hear it."
- "Match the pictures."

Bunday promptlar eshitish, ko'rish va kinestetik kanallarni bir vaqtning o'zida faollashtiradi. Nation (2013) lug'atni kontekstda o'rganish samaraliroq ekanligini ta'kidlaydi. Shu bois 7 yoshdagi bolalar uchun promptlar rasmlar va real predmetlar bilan birga qo'llanilishi tavsiya etiladi.

Shunday qilib, boshlang'ich yosh davrida prompt metodologiyasi ko'proq ko'rgazmalilik, qisqa ko'rsatmalar va o'yin elementlariga tayanishi zarur. Bu bosqichda promptlar tilni tabiiy o'zlashtirish jarayonini qo'llab-quvvatlovchi pedagogik ko'mak vazifasini bajaradi. Demak, 7 yoshdagi o'rganuvchilar uchun promptlar kognitiv yuklamani oshirmagan holda, sezgi va taqlid mexanizmlarini faollashtirishga yo'naltirilishi lozim.

17 yoshdagi o'rganuvchilar uchun prompt metodologiyasi.

O'smirlik davrida mantiqiy fikrlash, abstrakt tafakkur va tahliliy qobiliyat shakllanadi. Brown (2007) o'smirlar uchun motivatsiya va identifikatsiya omillari muhim ekanligini qayd etadi. Promptlar tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi xarakterga ega bo'lishi lozim.

Masalan:

- “Analyze the advantages and disadvantages of social media.”
- “Give your opinion about school uniforms. Support your ideas with reasons.”
- “Compare city life and village life. Which do you prefer and why?”
- “Explain the difference between Past Simple and Present Perfect with examples.”
- “Discuss how technology influences teenagers' lifestyle.”

Penny Ur (2012) yozma nutqni rivojlantirish jarayonida topshiriqlarning aniq yo'naltirilganligi, maqsadga yo'naltirilgan struktura va bosqichma-bosqich murakkablashuvi muhimligini ta'kidlaydi. Uning metodik qarashlariga ko'ra, samarali yozma faoliyat spontan emas, balki rejalashtirilgan pedagogik jarayon natijasidir. Ayniqsa, akademik yozuvda o'quvchiga mavzu, janr, auditoriya va til vositalari bo'yicha aniq ko'rsatma berilishi zarur.

Demak, o'smirlik davrida promptlar nafaqat til birliklarini mustahkamlash, balki tanqidiy fikrlash va mustaqil pozitsiya shakllantirish vositasiga aylanishi kerak. Ushbu yosh bosqichida promptlar analitik, muammoli va argumentativ xarakter kasb etganda samaradorlik oshadi. Shunday qilib, 17 yoshdagi o'rganuvchilar uchun prompt metodologiyasi akademik va kognitiv rivojlanish bilan uyg'unlashgan bo'lishi zarur. Shuningdek, o'smirlar orasida sun'iy intellekt asosidagi muloqot vositalarining keng tarqalishi ularning til o'rganish motivatsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Al asosidagi suhbat tizimlari orqali o'quvchilar erkin fikr bildirish, argumentlash va muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Biroq bu jarayon nazoratsiz bo'lsa, ijtimoiy muloqotning pasayishiga olib kelishi mumkin.

27 yoshdagi o'rganuvchilar uchun prompt metodologiyasi.

Kattalar ta'limi andragogik tamoyillarga asoslanadi. Knowles konsepsiyasiga ko'ra, kattalar o'z tajribasiga tayangan holda va aniq maqsad asosida o'rganadilar. Shu bois promptlar real hayotiy vaziyatlarga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

Masalan:

- "Negotiate contract terms with a potential client."
- "Prepare and deliver a short presentation about your company's new product."
- "Handle a customer complaint professionally."
- "Write a project progress report for your supervisor."
- "Participate in a team meeting and propose a solution to a workplace problem."

Wayne Holmes, Maya Bialik va Charles Fadel (2019) raqamli ta'lim texnologiyalari hamda sun'iy intellektga asoslangan platformalar ta'lim jarayonini individuallashtirish va adaptiv boshqarish imkonini kengaytirishini ta'kidlaydilar. Ularning qarashlariga ko'ra, AI vositalari o'quvchining bilim darajasi, o'rganish tezligi va xatolar tipologiyasini tahlil qilib, moslashtirilgan topshiriqlar (promptlar) yaratishi mumkin.

Shu asosda, kattalar ta'limida promptlar real kasbiy vaziyatlarga integratsiyalashgan, natijaga yo'naltirilgan va tajribaga tayanuvchi shaklda tuzilishi lozim. Bu bosqichda prompt metodologiyasi kommunikativ kompetensiyani amaliy kontekstda rivojlantirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Demak, 27 yoshdagi o'rganuvchilar uchun promptlar funksional va professional yo'naltirilgan xarakterga ega bo'lishi zarur. Kattalar ta'limida prompt chaining va iterativ prompting kabi yondashuvlar murakkab vazifalarni bosqichma-bosqich hal qilish imkonini beradi. Bu esa professional faoliyatda muammolarni tizimli tahlil qilish va samarali qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantiradi.

Yosh guruhlari kesimida prompt metodologiyasi quyidagi farqlarga ega:

7 yosh – o'yin va vizual asos;

17 yosh – akademik va tahliliy yo'naltirilganlik;

27 yosh – amaliy va kasbiy kommunikativ yo'nalish.

Richards va Rodgers (2014) ta'kidlashicha, metodning samaradorligi uning o'quvchi ehtiyojlariga moslashuv darajasi bilan belgilanadi.

XULOSA

Bundan tashqari, prompt metodologiyasining rivojlanishi "prompt literacy" — ya'ni sun'iy intellekt bilan samarali muloqot qilish ko'nikmasini shakllantirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ushbu kompetensiya zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim. Kelgusida prompt metodologiyasini avtomatlashtirish, adaptiv ta'lim tizimlari bilan integratsiya qilish va individual o'rganish trayektoriyalarini yaratish istiqbolli ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Akmal Ganiyev. (2025) Sun'iy intellekt ta'limda: yordamchimi yoki xavf? <https://xabar.uz/9ack>

2. Ganiyev Akmal Abduhalilovich. Yoshlar orasida sun'iy do'stlik (ai friends) fenomeni. Raqamli transformatsiya davrida pedagogik ta'limni rivojlantirish istiqbollari. Xalqaro ilmiy amaliy konferensiya. 15-16 oktabr 2025yil. 438-450b.

3. Akmal Ganiev, Amirbek Dilov. Sun'iy intellekt bilan ishlashning yangi qoidalari: Prompt va Post-Prompt. <https://ishonch.uz/news/4920.2026-yil>.

4. A.A. Ganiyev. Sun'iy intellekt tizimlarida prompt asosida vizualizatsiyani modellashtirish. Media va sun'iy intellekt integratsiyasining ilmiy asoslari va zamonaviy muammolari" mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjumani ma'ruzalar to'plami. 15 yanvar 2026-yil 95-98b

5. Brown, H. D. (2007). Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy (3rd ed.). Pearson Education.

6. Ellis, R. (2008). The study of second language acquisition (2nd ed.). Oxford University Press.

7. Harmer, J. (2007). How to teach English (2nd ed.). Longman.

8. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning. Center for Curriculum Redesign.

9. Krashen, S. D. (1982). Principles and practice in second language acquisition. Pergamon Press.

10. Nation, I. S. P. (2013). Learning vocabulary in another language (2nd ed.). Cambridge University Press.

11. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and methods in language teaching (3rd ed.). Cambridge University Press.

12. Ur, P. (2012). A course in language teaching: Practice and theory (2nd ed.). Cambridge University Press.

13. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.

